

LATVIEŠU VALODAS LĪDZSKAŅU KLASIFIKĀCIJA

*Classification of the Latvian Consonants***Juris Grigorjevs**

LU Latviešu un vispārīgās valodniecības katedra

Visvalža iela 4a – 222, Rīga, LV-1050

juris.grigorjevs@lu.lv

Šajā rakstā aplūkoti latviešu valodas līdzskaņu klasifikācijas principi, salīdzinot starptautiski pieņemtās līdzskaņus raksturojošās pazīmes ar tradicionālajā latviešu fonētikā lietotajām. Sīkāk aplūkoti gadījumi, kad latviešu fonētikā lietotās pazīmes nav lietderīgas vai ir pretrunā ar pasaules praksē novēroto, piem., divcentru līdzskaņu, afrikatīvo slēdzeņu, nāseņu un spraudzeņu klasifikācija.

Atslēgvārdi: fonētika, artikulācija, līdzskanis, slēdzenis, spraudzenis, aproksimants

LATVIEŠU VALODAS LĪDZSKAŅU KLASIFIKĀCIJAS PRINCIPI

Līdzskanis jeb **konsonants** ir valodas skaņa, kuras izrunai raksturīgs troksnis, kas rodas, gaisa plūsmai pārvarot kādu šķērslī runas aparātā (Bušs et al. 2007, 215). Fonētiski par līdzskaņiem atzīst skaņas, kuras izrunā ar balss trakta sašaurinājumu vai slēgumu, kura rezultātā gaisa plūsma tiek vai nu bloķēta pilnībā, vai virzīta caur tādu sašaurinājumu, kurā rodas berzes troksnis (Crystal 1997, 83).

Visi latviešu valodas līdzskaņi izrunājami uz izelpojamās gaisa plūsmas pamata, tāpēc atbilst **pulmonisko konsonantu** (*Pulmonic Consonants*) grupai.

Tradicionāli pasaules fonētikā līdzskaņi tiek raksturoti pēc to **artikulācijas vietas** (*Place*), **artikulācijas veida** (*Manner*) un **balsīguma** (*Voicing*).

BALSĪGUMS ir viens no galvenajiem valodas skaņas raksturojošiem fonētiskajiem fonoloģiskajiem parametriem. Ar balsīgumu saprot balss saišu svārstību (vibrāciju) audītīvo rezultātu. Balsīgas skaņas artikulāri var definēt kā tādas, kuru izrunas laikā balss saites atrodas stāvoklī, kas ļauj gaisa plūsmai tās iesvārstīt. Balsīgām skaņām tiek

pretstatītas nebalsīgās, kuru izrunas laikā nav iespējamas balss saišu svārstības, jo starp balss saitēm ir plata sprauga (Crystal 1997, 413). Akustiski balsīgām skaņām raksturīgs balss saišu svārstību radītais tonālais komponents, kas piešķir tām noteiktu cikliskumu.

ARTIKULĀCIJAS VIETA galvenokārt saistāma ar pasīvo runas orgānu, t. i., to orgānu, kuram tiek tuvināts vai piekļauts aktīvais runas orgāns. Tā kā daļa skaņu tiek artikulētas ar divu runas orgānu aktīvu līdzdalību, varētu runāt par artikulācijā iesaistītajiem runas orgāniem, tomēr raksturojums pēc artikulācijas vietas ir pamatots labāk, jo visi līdzskaņi var tikt saistīti ar noteiktu vietu balss traktā, kur gaisa plūsmas ceļā tiek veidots līdzskaņa izrunai nepieciešamais sašaurinājums vai slēgums.

ARTIKULĀCIJAS VEIDS apzīmē to, kāda runas orgānu darbība tiek veikta, lai izrunātu noteiktu līdzskani. Tradicionāli visus latviešu valodas līdzskaņus pēc artikulācijas veida dala divās grupās – *slēdzenos* un *spraudzenos*. Pasaules fonētikā atrodami arī citi līdzskaņu veidi – klikšķi, implozīvie un ežektīvie līdzskaņi, kuru artikulācijas veids ir būtiski atšķirīgs. *Slēdzeni* veidojas, ja, runas orgāniem sakļaujoties, gaisa plūsma uz brīdi tiek pārtraukta. Atbilstoši latviešu fonētikas tradīcijām slēdzeniem pieskaita arī nazālos līdzskaņus, kuru izrunas laikā gaisam tiek bloķēts ceļš caur muti, bet tas samērā netraucēti izplūst caur deguna dobumu. Pasaules fonētikas tradīcijā ar jēdzienu *slēdzenis (stop)* parasti tomēr apzīmē tikai orālas skaņas, jo šis jēdziens saistīts ar pilnīgu balss trakta noslēgšanu (Crystal 1997, 362). Atkarībā no slēguma atbrīvojuma un līdzskaņa realizācijas latviešu tradicionālajā fonētikā slēdzenus sīkāk iedala trijās grupās – *eksplozīvie* slēdzeni, *afrikatīvie* slēdzeni un *nazālie* slēdzeni. *Spraudzeni* veidojas, ja runas orgāniem sakļaujoties gaisa plūsmas ceļā veidojas sašaurinājums (sprauga), bet gaisa plūsma netiek pārtraukta. Ja sprauga ir salīdzinoši plaša, spraudzeni veido vairāk vai mazāk vājinātas enerģijas tonālie elementi, papildus tiem skaņas spektrā var parādīties arī trokšņa elementi. Ja sprauga līdzskaņa izrunas laikā ir maza, gaisa plūsma caur to rada turbulenci, piešķirot līdzskanī šņācošu berzes trokšņa komponentu. Līdzskaņus, kuru skanējumam raksturīgs berzes troksnis, pasaules fonētikas praksē sauc par *berzeņiem (Fricative)*. Līdzskaņus, kurus izrunā ar atvērtāku spraugu un tāpēc bez berzes trokšņa, sauc par *bezberzes nepārtrauktiem (Frictionless Continuant)* līdzskaņiem, arī par *aproksimantiem (Approximant)* jeb *tuvinājumiem*. Aproksimantiem jeb tuvinājumiem pieskaitāmi arī patskaņiem līdzīgi segmenti, kas funkcionē kā līdzskaņi

(Ladefoged & Maddieson 1998, 322). Tiem raksturīgs lielāks balss trakta sašaurinājums nekā atbilstošajiem patskaņiem, tāpēc tos pieņemts saukt par *puspatskaņiem* (*Semi-vowel*). Latviešu fonētikas tradīcijā spraudzeņus pēc spraugas lieluma nediferencē, tomēr tas būtu ieteicams, lai izvairītos no problēmām latviešu valodas līdzskaņu salīdzinājumā ar citu valodu līdzskaņiem.

Latviešu valodas fonētikā tradicionāli par vienu no galvenajiem līdzskaņu klasificēšanas parametriem (Laua 1997, 30; Starutiņa un Šulce 2004, 28) tiek uzskatīts **AKTĪVAIS RUNAS ORGĀNS**, t. i., runas orgāns, kas būtiski un aktīvi piedalās runas skaņu izveidē (Bušs et al. 2007, 24). Līdzskaņa veidošanai nepieciešamā šķēršļa radīšanā aktīvi var piedalīties divi aktīvie runas orgāni, savstarpēji tuvojoties artikulācijas momentā, vai arī viens aktīvs runas orgāns, tuvojoties kādam pasīvam runas orgānam (Laua 1997, 30; Starutiņa un Šulce 2004, 28). Divi aktīvie runas orgāni veido latviešu valodas līdzskaņus *b*, *m* un *p*, kuru izrunas laikā tiek sakļautas abas lūpas. Visus pārējos līdzskaņus veido tikai viens aktīvais runas orgāns. Pēc aktīvā runas orgāna latviešu valodas līdzskaņus iedala *lūpeņos* un *mēleņos*. Ja artikulācijas vietas vai pasīvā runas orgāna apzīmēšanas vietā latviešu valodas līdzskaņu klasificēšanai kopā ar artikulācijas veida apzīmēšanu izmanto aktīvā runas orgāna norādi, zūd atšķirības starp līdzskaņiem *s* un *š*, *z* un *ž*, kas visi ir priekšējie mēleņi un mediālie spraudzeņi, kā arī *c* un *č*, *dz* un *dž*, kas visi ir priekšējie mēleņi un afrikatīvie slēdzeņi. Citu valodu līdzskaņu klasifikācija pēc šādiem principiem būtu vēl problemātiskāka, tāpēc jāatzīst, ka galveno informāciju par līdzskani sniedz artikulācijas veida un artikulācijas vietas norāde, jo šie parametri pamatos nosaka arī līdzskaņa akustisko kvalitāti. Aktīvā runas orgāna norāde tomēr ir vēlama, jo sniedz papildinformāciju, kas precizē līdzskaņa izrunas procesu.

Tradicionālajā latviešu valodas fonētikā tiek piedāvāts līdzskaņus klasificēt arī pēc *mēles gala stāvokļa*, pēc *mēles vidējās daļas funkcijas*, pēc *artikulācijas centru skaita*, pēc *mīksto aukslēju stāvokļa* un pēc *trokšņa un toņa elementu attiecībām* (Laua 1997, 31–33).

Pēc **MĒLES GALA STĀVOKĻA** latviešu valodas līdzskaņus iedala *apikālos*, t. i., ar mēles galu izrunājamus, un *dorsālos*, t. i., ar mēles muguru izrunājamus. Šādu parametru izmantojums līdzskaņu klasifikācijai nav lietderīgs, jo līdzskaņa izrunai izmantojamā mēles daļa jau ir norādīta, raksturojot aktīvo runas orgānu. Bez tam, starptautiskajā

praksē priekšējie mēleņi, t. i., līdzskaņi, kurus izrunā ar mēles galu, tiek dalīti pēc tā, kura mēles gala daļa piedalās to izrunā – ja līdzskani izrunā ar pašu mēles galiņu, t. i., mēles gala vertikālo daļu, to sauc par *apikālu*, bet, ja līdzskani izrunā ar mēles virsmas sākuma daļu (apmēram 1 cm platumā), to sauc par *laminālu*. Latviešu fonētikā lietotais apzīmējums *apikāls* neatbilst starptautiski lietotajam, tāpēc var radīt nepareizu priekšstatu par latviešu valodas līdzskaņu izrunu, jo gandrīz visi latviešu valodas priekšējie mēleņi tiek izrunāti lamināli. Tas būtu jāņem vērā, ja līdzskaņa aprakstā vēlas norādīt tā izrunā iesaistīto mēles daļu.

Pēc MĒLES VIDĒJĀS DAĻAS FUNKCIJAS, t. i., pēc tā, vai mēles vidējā daļa tiek vai netiek tuvināta vai piekļauta cietajām aukslējām, latviešu valodas līdzskaņus iedala *mīkstos* un *cietos*. Šāds dalījums fonētiski nav būtisks, jo atsevišķi nodala līdzskaņu grupu, kura no pārējiem tiek šķirta jau pēc artikulācijas vietas jeb pasīvā runas orgāna pazīmes. Fonoloģijā dalījums cietos un mīkstos līdzskaņos ir attaisnojams, jo palīdz formulēt fonēmu pārmaiņu likumus, atspoguļojot skaņu savstarpējo ietekmi runas procesā.

Latviešu valodas līdzskaņu dalījums pēc ARTIKULĀCIJAS CENTRU SKAITA pamatojas uz atziņu, ka dažu līdzskaņu izrunā vērojami divi artikulācijas centri. Pēc artikulācijas centru skaita latviešu valodas līdzskaņus iedala *viencentra* un *divcentru* līdzskaņos. Ja līdzskaņa izrunas laikā runas orgāni (divi aktīvie vai aktīvais ar pasīvo) veido vienu šķērsli gaisa plūsmas ceļā, līdzskani sauc par *viencentra*. Ja līdzskaņa izrunas laikā runas orgāni veido divus šķēršļus gaisa plūsmas ceļā, līdzskani sauc par *divcentru*. Tradicionālajā latviešu valodas fonētikā pieņemts runāt par divcentru mēleņiem č [tʃ], dž [dʒ], š [ʃ] un ž [ʒ], afrikatīvo slēdzeņu piederību šai grupai skaidrojot ar to, ka to sastāvā ir divcentru spraudzeņi š [ʃ] un ž [ʒ]. Spraudzeņi ar diviem artikulācijas centriem, savukārt, tiek raksturoti kā troksneņu veids, „kur šķērslis spraugas veidā rodas divās vietās, citiem vārdiem – elpas plūsmai jālaužas cauri divām spraugām” (Laua 1997, 55). Pasaules fonētikā par divcentru līdzskaņiem atzīst galvenokārt slēdzenus ar diviem artikulācijas centriem, piem., vienlaicīgs bilabiāls un (lingvo)velārs eksplozīvs slēdzenis. Pagaidām nav drošu ziņu, ka pasaules valodās būtu reāli divcentru berzeņi, jo visiem līdzskaņiem, kas par tādiem tiek tradicionāli uzskatīti, šņākšanai līdzīgo gaisa turbulenci nosaka tikai viens no sašaurinājumiem gaisa plūsmas ceļā, bet otrs ir atvērtāks un tikai

modificē berzeņa akustisko kvalitāti (Ladefoged & Maddieson 1998, 329–332). Analizējot latviešu valodas līdzskaņu izrunas datus, jāatzīst, ka arī *č* [tʃ], *dž* [dʒ], *š* [ʃ] un *ž* [ʒ] artikulācijā sprauga pie cietajām aukslējām ir atvērtāka un tikai modificē alveolārā berzeņa kvalitāti, tāpēc būtu uzskatāma par sekundāru jeb papildartikulāciju, kas atbilst attiecīgā viencentra līdzskaņa palatalizācijai. Lai arī fonoloģijā otrā artikulācijas centra jēdziens tiek izmantots fonēmu pārmaiņu skaidrošanai un likumu formulēšanai, tas būtu jāpārskata, jo neatbilst patiesībai.

Pēc MĪKSTO AUKSLĒJU STĀVOKĻA latviešu valodas līdzskaņus iedala *orālos* un *nazālos*. Līdzskanis ir *orāls*, ja tā izrunas laikā mīkstās aukslējas ir paceltas, bloķējot gaisam ceļu uz deguna dobumu, un gaisa plūsma tiek virzīta caur mutes dobumu. Latviešu valodā visi līdzskaņi, izņemot nazālos slēdzenus, ir orāli.

No akustiskā viedokļa pēc TROKŠŅA UN TOŅA ELEMENTU ATTIEKSMĒM, t. i., pēc sonoritātes latviešu valodas līdzskaņus daļa *troksneņos* un *skaneņos*. Par *troksneņiem* pieņemts uzskatīt līdzskaņus, kuru spektrā dominē trokšņa elements, kas izpaužas haotisku, neregulāru svārstību veidā. *Balsīgajiem troksneņiem* pamatā ir balss saišu vibrāciju rezultātā radītais toņa elements, kas iezīmē ļoti nosacītu svārstību cikliskumu, bet to papildina neregulārais, haotiskais trokšņa elements, kas rodas, gaisa plūsmai pārvarot šķērslī runas aparātā. *Nebalsīgos troksneņus* veido tikai šķēršļa noteiktais trokšņa elements, jo to izrunas laikā balss saites ir atplestas un nevibrē. *Skaneņu* jeb *sonantu* spektrā dominē toņa elements, tāpēc oscilogrammā vērojamas vokāļiem līdzīgas cikliskas svārstības, ko nosaka balss saišu vibrācijas. Visi skaneņi ir balsīgi. Skaneņu spektrālā enerģija bieži ir vājāka par vokāļu enerģiju. Tas skaidrojams ar atvēruma samazinājumu gaisa plūsmas ceļā, gaisa plūsmas virziena maiņu vai papildus rezonatora (deguna dobuma) pievienošanu.

PROBLEMĀTISKI GADĪJUMI LĪDZSKAŅU KLASIFIKĀCIJĀ

Eksplozīvie un *afrikatīvie slēdzeņi* latviešu valodā tiek izrunāti, pilnībā noslēdzot izelpojamam gaisam ceļu, t. i., piespiežot mīksto aukslēju pakalējo daļu un ūku rīkles pakalējai sienai, tā noslēdzot gaisam ceļu uz deguna dobumu, kā arī izveidojot slēgumu mutes dobumā. Izelpojamais gaiss veido palielinātu spiedienu rīkles un mutes dobumā, kas tiek atbrīvots,

pārtraucot slēgumu mutes dobumā. Afrikatīvs slēdzenis ir kā starppakāpe starp eksplozīva slēdzeņa izrunu un eksplozīva slēdzeņa un tajā pašā artikulācijas vietā izrunājama berzeņa savienojuma izrunu. Parasti tā izrunas laiks ir īsāks nekā atbilstošā līdzskaņu savienojuma izrunas laiks. Bieži afrikatīvā slēdzeņa nošķiršanai no līdzskaņu savienojuma, jāņem vērā ne tikai akustiskās pazīmes, bet arī valodā funkcionējošie fonoloģiskie likumi (Ladefoged & Maddieson 1998, 90). Lai transkripcijā nošķirtu afrikatīvos slēdženus no līdzskaņu savienojumiem, afrikatīvo slēdžu komponentus savieno ar loku (augšā vai apakšā). Latviešu valodas afrikatīvajiem slēdžiem $[tʃ]$ un $[dʒ]$ ir raksturīga papildartikulācija – mēles muguras tuvinājums cietajām auzslējām¹, kas atšķir šos līdzskaņus no līdzīgiem citās valodās. Neskatoties uz šo papildartikulāciju, ne $č$ $[tʃ]$, $dž$ $[dʒ]$, ne arī $š$ $[ʃ]$ un $ž$ $[ʒ]$ nav uzskatāmi par divcentru līdzskaņiem.

Nāsenis (tradicionāli saukts par nazālu slēdzeni) tiek izrunāts, veidojot slēgumu mutes dobumā, bet atvelkot mīksto auzslēju pakalējo daļu un ūku no rīkles pakalējās sienas, tā ļaujot gaisam samērā brīvi izplūst caur deguna dobumu un nāsīm. Ir orāls slēgums, bet gaisa plūsma ir samērā netraucēta, spektrā dominē tonālie elementi, skaidri redzamas rezonanses, tāpēc pēc nepārtrauktības, akustiskajām pazīmēm un skanējuma šie līdzskaņi vairāk atbilst aproksimantiem jeb tuvinājumiem. Nāseņu artikulācija ar slēgumu mutes dobumā vedina domāt par to piederību slēdžiem, bet to akustiskā kvalitāte ievērojami atšķiras no pārējo (eksplozīvo un afrikatīvo) slēdžu skanējuma, tāpēc pasaules fonētikas praksē vērojama tieksme izvairīties no nepārprotamas šo līdzskaņu definēšanas. Būtiskākā pazīme, kas atšķir nāseņus no citiem līdzskaņiem, ir to izruna caur degunu. Šāda artikulācija nodala tos no orālajiem aproksimantiem, kaut gan nosacīti varētu runāt par nāseņu līdzību ar laterālajiem spraudzeņiem – abu skanējumā dominē tonālie elementi un abi tiek izrunāti, mainot gaisa plūsmas virzienu (laterālo spraudzeņu gadījumā gaisa plūsma tiek virzīta gar mēles sāniem, bet nazālo slēdžu – caur deguna dobumu). Iespējams, ka nāseņus varētu klasificēt par *nazālajiem spraudzeņiem*, ar vārdu *nazāls* norādot gaisa plūsmas ceļu.

Pasaules fonētikā šādi uzskati pagaidām nav guvuši ievērību, tāpēc, aplūkojot spraudzeņus, runāts tiek tikai par orālajām skaņām, savstarpēji nodalot berzeņus un

¹ Šādu papildartikulāciju sauc par **palatalizāciju** un apzīmē ar diakritisko zīmi $[ʲ]$, tāpēc precīzs latviešu valodas līdzskaņu $č$ un $dž$ apzīmējums starptautiskajā fonētiskajā transkripcijā būtu $[tʃʲ]$ un $[dʒʲ]$.

aprosimantus. Latviešu fonētikā tāda šķīruma nav. Atkarībā no spraugas veidošanas un novietojuma līdzskaņa izrunas laikā latviešu tradicionālajā fonētikā spraudzeņus sīkāk iedala divās grupās – *mediālie* spraudzeņi un *laterālie* spraudzeņi (Laua 1997, 31; Strautiņa un Šulce 2004, 29). Jāpiebilst, ka latviešu valodā nav laterālo berzeņu, kādi atrodami dažās citās valodās, tāpēc ar nosaukumu *laterāls spraudzenis* tiek apzīmēti līdzskaņi, kurus pasaules fonētikā sauc par laterālajiem aproksimantiem.

Laterāls spraudzenis latviešu valodā tiek izrunāts:

- 1) piespiežot mīksto aukslēju pakaļējo daļu un ūku rīkles pakaļējai sienai un noslēdzot gaisam ceļu uz deguna dobumu;
- 2) piespiežot mēles galu vai priekšējo daļu zobiem vai aukslējām un mēles sānos veidojot spraugu starp mēles sānu daļu un zobiem, kas ir ievērojami plašāka par berzeņa izrunai nepieciešamo, tāpēc gaisa plūsma ir traucēta mazāk un līdzskaņa skanējumā dominē tonālie elementi.

Mediāls spraudzenis latviešu valodā lielākoties tiek izrunāts:

- 1) piespiežot mīksto aukslēju pakaļējo daļu un ūku rīkles pakaļējai sienai un noslēdzot gaisam ceļu uz deguna dobumu;
- 2) piespiežot mēles sānus zobiem un aukslējām un mēles vidū veidojot šauru garenvirziena spraugu starp noteiktu mēles daļu un kādu no pasīvajiem runas orgāniem, caur kuru laužoties gaisa plūsmā rodas virpuļveida svārstības, kas ir cēlonis berzeņiem raksturīgajai šņākoņai².

- [r] ir balsīgs lamināli alveolārs (dažkārt arī dentāls vai postalveolārs) vibrants, kura izrunai spraugu starp mēles galu un alveolām veido ar tādu muskuļu sasprindzinājumu, kas ļauj gaisa plūsmai iesvārstīt mēles galu, tam veicot 2-3 piesitienus alveolām. [r] tiek pieskaitīts mediālajiem spraudzeņiem tāpēc, ka starp mēles gala piesitieniem alveolām tā vidū veidojas sprauga, kas tomēr ir plašāka, nekā līdzskaņu š un ž izrunas laikā, tāpēc nerodas berzes troksnis un skaņas kvalitāte šajos brīžos atbilst skaneņiem raksturīgajai. Pasaules fonētikas tradīcijā vibranti pēc artikulācijas veida tiek nošķirti kā atsevišķa līdzskaņu grupa (nevis mediālo spraudzeņu paveids), kuriem raksturīgs tas, ka kustīgā

² Izņēmums ir balsīgais līdzskanis *j*, kuram mazāk enerģiskā vai atbrīvotā izrunā var samazināties vai pat pilnīgi zust berzes trokšņa komponents. Arī balsīgajam līdzskanī *r*, kas latviešu tradicionālajā fonētikā tiek atzīts par mediālu spraudzeni, spraugas fāzē atvērums ir tik plašs, ka gaisa plūsma berzes troksni nerada.

runas orgāna (lūpu, mēles gala vai ūkas) vibrācijas, neatkarīgi no to skaita, rodas aerodinamisko spēku darbības rezultātā (Ladefoged & Maddieson 1998, 217-218).

- [j] ir balsīgs dorsāli palatāls berzenis, kura izrunai starp mēles virsmas priekšējo daļu (mēles galam atrodoties aiz apakšējiem priekšzobiem) un cieto aukslēju priekšējo vai vidus daļu tiek veidota šaura sprauga, kas nosaka berzeņa akustisko kvalitāti. Šāda līdzskaņa *j* kvalitāte latviešu valodā raksturīga tikai enerģiskā izrunā. Biežāk līdzskaņa *j* izruna atbilst balsīga dorsāli palatāla aproksimanta jeb tuvinājuma [j] izrunai, kuras laikā tiek veidota sprauga starp mēles virsmas priekšējo daļu un cieto aukslēju priekšējo daļu, kas ir ievērojami plašāka par berzeņa izrunai nepieciešamo spraugu, tāpēc gaisa plūsma ir traucēta mazāk un līdzskaņa skanējums ir kaut kas vidējs starp patskaņa *i* un līdzskaņa *j* skanējumu.

Mediālo spraudzeņu grupā tradicionāli tiek iekļauti arī līdzskaņi *f* un *v*, kaut gan to izrunā aktīvais runas orgāns ir apakšlūpa, tāpēc spraugu veidojošo lūpas daļu ir grūti noteikt un precīzāks apzīmējums šiem līdzskaņiem būtu **labiāls** spraudzenis vai vienkārši – spraudzenis, nenorādot spraugas veidošanas īpatnības.

Labiāls spraudzenis latviešu valodā tiek izrunāts:

- 1) piespiežot mīksto aukslēju pakaļējo daļu un ūku rīkles pakaļējai sienai un noslēdzot gaisam ceļu uz deguna dobumu;
- 2) piespiežot apakšlūpu augšējiem priekšzobiem un izveidojot spraugu, caur kuru virzītā gaisa plūsma enerģiskā līdzskaņa izrunā tiek iesvārstīta un rada berzes troksni³.

- Latviešu valodā līdzskanis *v* enerģiskā izrunā tiek realizēts kā balsīgs labiodentāls berzenis [v], kura izrunai starp apakšlūpu un augšējiem priekšzobiem tiek veidota šaura sprauga, kas nosaka berzeņa akustisko kvalitāti. Mazāk enerģiskā izrunā tas tiek izrunāts kā balsīgs labiodentāls aproksimants jeb tuvinājums [v], kura izrunai veidotā sprauga starp apakšlūpu un augšējiem priekšzobiem ir ievērojami plašāka par berzeņa izrunai nepieciešamo, tāpēc gaisa plūsma ir traucēta mazāk un līdzskaņa skanējums ir kaut kas vidējs starp patskaņa *u* un līdzskaņa *v* skanējumu.

³ Mazāk enerģiskā vai atbrīvotā izrunā nebalsīgajam līdzskanī *f* var samazināties trokšņa enerģijas intensitāte, bet balsīgajam līdzskanī *v* var samazināties vai pat pilnīgi zust berzes trokšņa komponents.

Literatūra

Bušs O., Joma D., Kalnača A., Lokmane I., Markus D., Pūtele I. un Skujiņa V. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007.

Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 4th edition*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997.

Ladefoged P. and Maddieson I. *The Sounds of the World's Languages*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1998.

Laua A. *Latviešu literārās valodas fonētika. 4. izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997.

Strautiņa V. un Šulce Dz. *Latviešu literārās valodas fonētika, ortoepija un ortogrāfija*. Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija, 2004.

Summary

The principles used for classification of the Latvian consonants are reviewed in this article, comparing consonant features used in the World's phonetic practice with the ones used in the Latvian phonetic tradition. The cases are examined in more detail, if features used in the Latvian phonetics to classify consonants are unsuitable or contradict those used internationally, e. g. differences in classification of double articulations, affricates, nasals or constrictives.

Key-words: Phonetics, Articulation, Consonant, Stop, Fricative, Approximant